

In this paper the thesis of the creativity as a rod component in the structure of the life self-organization has been founded. For the first time the personality's creativity like a creative dynamic intrinsic orientation has been analysed. It has been ascertained that such a creativity brings a person to obtain an improved quality of the life that includes an emotional-energetic and psycho-physiological increase of the organism parameters which indicates health-maintaining characteristics of organism functioning. A theoretical conceptual model and an operational mechanism of the creativity have been elaborated. It has been shown that the beginning to be a student is an unique period for a creativity initiation as a life confirmatory strategy and a spiritual-value guiding line.

Key words: creative dynamic orientation, creativity, improvement of the life quality, life self-organization, psychological health.

Отримано: 2.03.2012 р.

УДК 159.9

Л.М.Євстафієва

Психологічні чинники становлення життєвої стратегії у студентської молоді

Стаття присвячена психологічній характеристиці життєвої стратегії та основних чинників її становлення, зокрема мотивації навчально-професійної діяльності студентів. Життєві стратегії дозволяють людині через уявлення майбутнього свідомо і цілеспрямовано розвивати свій особистісний потенціал, тому так важливо вивчати мотиваційну сферу студентської молоді. Вивчення мотивації – це виявлення її актуального рівня і можливих перспектив, зони її найближчого розвитку у кожного студента. Мотивація постає як складне психологічне утворення, що поєднує усвідомлювані та неусвідомлювані особистістю спонуки та очікування в процесі формування індивідуального способу діяльності у світі через засвоєння та продуктивну реконструкцію загальнолюдського досвіду в пізнанні та перетворенні світу.

Ключові слова: життєва стратегія, студентська молодь, чинники становлення життєвої стратегії, мотиви, мотивація навчально-професійної діяльності студентів.

Статья посвящена характеристике жизненной стратегии и основных факторов ее становления, когда ведущее место занимает мотивация учебно-профессиональной деятельности студентов. Жизненные стратегии позволяют человеку благодаря будущим представлениям осознано и

целестремлено розвивати свій потенціал наспраць, потому так важно изучати мотиваційну сферу студентської молоді. Изучение мотивации – это выявление ее реального уровня и возможных перспектив, зоны ее ближайшего развития у каждого студента. Мотивация появляется как сложное психологическое образование, которое сочетает осознаваемые и неосознаваемые индивидом влечения, побуждения и ожидания в процессе формирования индивидуального способа деятельности в мире через усвоение и производительную реконструкцию общечеловеческого опыта в познании и превращении мира.

Ключевые слова: жизненная стратегия, студенческая молодежь, факторы становления жизненной стратегии, мотивы, мотивация учебно-профессиональной деятельности студентов.

Постановка проблеми. Становлення життєвих стратегій, життєвих перспектив завжди було показником особистісної, психологічної зрілості людини. Багатогранні аспекти проблеми життєвого шляху особистості, її стратегій знайшли відображення у концептуальних моделях багатьох дослідників (К.О.Абульханова-Славська, Л.І.Анциферова, Т.М.Березіна, В.М.Дружинін, О.І.Коржова, Д.О.Леонт'єв, Л.І.Сохань, Т.М.Титаренко, Б.І.Цуканов та ін.). У зарубіжній психології вивченням проблем життєвих стратегій займалися А. Адлер, Ш. Бюллер, А. Маслоу, Е.Фромм, К. Хорні та ін.

Мета статті – на основі аналізу результатів теоретичних й емпіричних досліджень визначити чинники становлення життєвої стратегії у студентів.

Результати теоретичного аналізу. Термін “життєва стратегія особистості” був запроваджений К.А. Абульхановою-Славською, під яким вона розуміє принцип опори на власні сили, перетворення умов, ситуацій життя відповідно до цінностей особистості. Згідно з її думкою, індивідуальність – це не тільки неповторність життя, яка зазвичай підкреслюється поняттям долі як нібито незалежної від людини, вона ще полягає у здатності організувати її за власним задумом [1].

Життєва стратегія – це своєрідна соціальна, культурна і психологічна проєкція індивіда на своє власне майбутнє. Найважливішою передумовою формування життєвої стратегії є забезпеченість особистості комплексом психологічних ресурсів, у тому числі і перш за все адекватною системою потреб і цінностей, необхідних для побудови тих або інших альтернатив вибору. Будучи залученою сучасна молодь прагне відносно самостійно конструювати власні “життєві сили” в умовах широкого вибору суспільних можливостей. Життєва стратегія як індивідуальний спосіб конст-

руювання і реалізації людиною життєвих цілей визначає ставлення людини до себе, до діяльності, до інших людей.

Життєва стратегія особистості характеризує не лише вектор дій і вчинків, але й глибину переживань особистістю того, що з нею відбувається. Особистість виступає у ролі головного регулювальника реалізації стратегії, забезпечуючи її якісну своєрідність і визначаючи її динамічні особливості [1;3;7;].

Життєві стратегії належать до особливого класу орієнтацій особи. Їх виділяють за характером життєвої активності, що ініціюється ними. Це, як правило, надситуативні та інтеграційні (особи, що характеризують здатність підніматися над рівнем конкретної життєвої ситуації і утримувати цілісне уявлення), довготривалі та перспективні (розраховані на досить тривалий термін і очікувані в перспективі) орієнтації особи.

Окрім стратегічного рівня, в системі орієнтування особи присутній тактичний (оперативний) рівень уявлень ситуативними, частковими короткочасними орієнтаціями. Разом з перспективними орієнтаціями “від сьогодні до майбутнього” можливі ретроспективні орієнтації “від сьогодні до минулого”. Спрямованість в минуле, переживання і пригадування минулого характерні для особливого типу рефлексивної діяльності – ретроспективного орієнтування [8].

Особливості формування життєвих стратегій відображаються також в їх типології. У своєму дослідженні А.Е. Созонтов, ґрунтуючись на типології Е. Фромма, вирізняє такі основні типи життєвих стратегій, характерних для сучасних студентів:

- життєва стратегія “мати” – полягає у тому, що особистість конструює власне життя переважно у напрямку досягнення соціального успіху, статусу, можливості необмеженого придбання і споживання. Найбільша перевага віддається цінностям успіху, соціального визнання, багатства, репутації, компетентності, насолоди тощо;
- життєва стратегія “не мати і не бути” – у конструюванні життя особистість спрямована на пристосування до наявних соціально-економічних умов. Пріоритетними для такої людини виступають в основному цінності, що транслюються з покоління в покоління (безпека сім’ї, здоров’я, соціальний порядок);
- життєва стратегія “бути” – представник цього типу в конструюванні власного життя переважно спрямований на творчу саморегуляцію, прагне до підтримки, благополуччя близьких значущих людей. Серед пріоритетних для нього

цінностей творчість, життєрадісність, єднання з природою, допитливість та ін.;

- життєва стратегія “мати проти бути” – спрямована на досягнення, з одного боку, соціального успіху, забезпеченості, з другого – на розвиток власної індивідуальності. Ці прагнення перебувають у конфлікті, у зв’язку з чим провідна життєва мета залишається багато в чому невизначеною. У такої людини проявляється ціннісна криза, що виражається в тенденції до прийняття “всіх цінностей”, окрім соціально засуджуваних, часто без вибору між ними;
- життєва стратегія “мати, щоб бути” – конструювання життя орієнтоване на досягнення успіху, забезпеченості і на творчу самореалізацію. Ці прагнення не суперечать один одному, особистість активно шукає можливості їхньої реалізації в сучасних умовах. Серед пріоритетних цінностей творчість, життєрадісність, відповідальність, широта поглядів, успіх, компетентність, багатство та ін. [9].

Іншу типологію пропонує К.О. Абульханова-Славская. Автор відмічає, що принциповою стороною життєвої стратегії є питання співвідношення типу особи із способом життя, у зв’язку з чим виділяються два критерії життєвих стратегій – внутрішній і зовнішній. До внутрішнього критерію міра активності особи в побудові власного життя. Зовнішнім критерієм виділення життєвих стратегій є об’єктивні вимоги соціальної реальності. Активність – провідний параметр, що пронизує усі сфери життя людини. Вона проявляється як “здатність до оптимального балансу між бажаним і необхідним” [1, с. 247]. Виходячи з цього, усі життєві стратегії діляться на два загальні типи – активні і пасивні. Крім того, Абульханова виділяє дві форми активності: ініціативу і відповідальність. Їх співвідношення може бути оптимальним або неоптимальним. Активні стратегії можуть бути з переважанням ініціативи або з переважанням відповідальності.

Як оптимальну життєву стратегію Абульханова називає таку, за якої людина співвідносить свої можливості з життєвими завданнями, при цьому постійно розвиваючи свій потенціал. Людина встановлює відповідність своїх життєвих інтересів і умов життя на основі критеріїв, що обираються нею самою або отримуваних ззовні.

На становлення життєвої стратегії впливає низка факторів, які визначають який саме тип життєвої стратегії обере для себе особистість. У кожної людини є свої плани, цілі, установки, уявлення про те, чого вона хоче досягти у житті, тобто все те, що складає стратегію життя, і на них безпосередньо чи опосередковано здійснює свій вплив багато чинників.

А.Е. Созонтов [10] основним чинником, ядром життєвої стратегії називає цінності особистості. А.А. Волочков і Е.Г. Єрмоленко [2], відзначають, що ціннісні орієнтації відображають особистісну значущість соціальних, культурних, моральних цінностей, зумовлюють ціннісне ставлення до дійсності. Цінності регулюють спрямованість, міру зусиль суб'єкта, визначають мотиви і цілі діяльності. За В.Франклом [2], "цінності ведуть і приваблюють людину<...> у людини завжди є свобода: свобода ділити вибір між прийняттям і відкиданням пропонованого, тобто між тим здійснити потенційний сенс або залишити його нереалізованим". Цінність – критерій підпорядкування мотивів. Крім того, ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом суб'єктної активності, що утворює і самого суб'єкта в ній.

К. Хорні основним чинником, що впливає на вибір особистістю життєвого шляху, вважає ставлення до оточення. Зокрема, відмічає, що вже з дитинства людина виробляє одну з трьох основних стратегій, або особистісних орієнтацій, щодо інших людей: рух до людей, рух проти людей, рух від людей. Метою людини з орієнтацією на першу стратегію є любов, і усі інші цілі підпорядковані бажанню заслужити цю любов. У людини з орієнтацією "проти людей" система цінностей побудована на філософії "джунглів": життя – це боротьба за існування. Орієнтація "від людей" виходить з потреби в незалежності, недоторканості. призводить до небажання будь-якого прояву боротьби. Але іноді вона є результатом соціальної дезадаптованості.

На формування життєвої стратегії також впливає психологічний вік особистості – важлива часова характеристика життя. Він відображає момент сприйняття людиною системи співвідношень між подіями її життєвого шляху: послідовність, швидкість перебігу різних життєвих подій, усвідомлення свого віку тощо [2].

Життєві стратегії особистості можна розглядати як похідні від комплексу ґендерних настановлень, ролей, моделей поведінки, які нею засвоєно залежно від статі (Є.П.Ільїн [4]). Тобто ґендерна ідентифікація впливає на прояв життєвих стратегій особистості. Вивчення продуктивних життєвих стратегій і тактик поведінки чоловіків та жінок, окреслення умов подолання традиційних ґендерних стереотипів, а також з'ясування причин низької продуктивності цих стратегій виявляються важливою науковою проблемою.

Виділяють і відповідальність як один із факторів становлення життєвої стратегії (К.О. Альбуханова-Славська [1]). Якщо людина відповідає за свій вибір і свої вчинки, то вона і сама визначає

послідовність своїх дій і способів досягнення цілі, тобто, коли людина бере на себе відповідальність, вона сама визначає ступінь своєї свободи, самостійності і незалежності. Тому відповідальність дає можливість будувати власну життєву стратегію і способи досягнення цілі.

Серед факторів, які впливають на проектування життєвої стратегії молоді можна виділити сім'ю, адже умови, в яких виховується молода людина значною мірою визначає життєвий шлях особистості. Батьківська підтримка автономності, емоційна замученість і структурованість вимог веде до позитивного формування життєвої стратегії [1].

На формування життєвих стратегій впливають й інші чинники, але нашу увагу привертає мотивація, а саме – мотивація навчально-професійної діяльності студентів. Проблеми мотивації навчальної діяльності студентів та закономірності її формування розглядали такі вчені, як М.Й.Боришевський, М.І.Дьяченко, Є.П.Ільїн, Л.О.Кандибович, Г.А. Мухіна, Ю.М.Орлов, Є.М.Никіреєв, П.О.Просецький, В.А.Семиченко та ін.

У студента формуються уявлення про майбутнє, він будує плани на життя, ставить перед собою цілі, а мотивація його навчально-професійної діяльності так чи інакше впливає на формування стратегій реалізації цих цілей. Оскільки мотивація – це спонукання до дії у певному напрямі, то її особливості щодо навчально-професійної діяльності студентів надають сенсу процесу здобуття вищої освіти у контексті життєвих планів та їх реалізації.

Сила мотиву та ефективність діяльності людини залежать від того, наскільки виразно людина усвідомлює ціль та смисл діяльності. Мотивація навчальної діяльності студентів є полісистемною, її особливістю є наявність декількох об'єктивно і суб'єктивно значущих детермінантів: життєзабезпечення особистісного розвитку, навчальної діяльності, соціальної взаємодії, професійного становлення. Це означає, що будь-який акт активності студента на даному етапі життєдіяльності (навчання у вузі) вбирає в себе проєкції відповідних систем. Абсолютна перевага кожної з цих детермінант означає не просте порушення поточної рівноваги між ними, а й істотні деформації в майбутньому. У той же час специфіка студентського періоду життя така, що провідним (системотвірним) чинником у ньому через об'єктивні причини є професійне становлення, що в оптимальному варіанті повинне забезпечувати синхронізацію, взаємну компенсацію, взаємне доповнення всіх інших детермінант.

Індивіду, що стає на шлях професійної підготовки, властиво багато мотивуючих збудників, тобто вибір ним певного виду

діяльності як життєвої стратегії найчастіше є полідетермінованим (полімотивованим). Це ж стосується і детермінації безпосередньої навчальної діяльності, у системі спонукань якої діють не лише суто пізнавальні мотиви, а й сукупність інших детермінант.

За умов полідетермінації мотиваційна сфера особистості може бути більш-менш упорядкованою, з домінуванням як об'єктивно значущих, так і другорядних мотивів, з наявністю або відсутністю конкуренції між окремими видами мотивів, гармонізованою або дезорганізованою. Проектуючись на певний вид діяльності, система індивідуальних збудників активності може сприяти гармонійному, ефективному включенню особистості у відповідні дії або ж блокуванню відповідної активності, сприяти формалізації відносин людини зі змістом та іншими учасниками цієї діяльності, заміні об'єктивно значущої мети якісно іншими, хоч це не завжди усвідомлюється самим індивідом.

Особливу роль відіграє мотивація у системі професійної підготовки. Тут складається якісно своєрідна система відношень людини з діяльністю: включення людини у певний вид діяльності (в основному – пізнавального характеру) поєднується з її підготовкою на перспективну професійну діяльність – зовсім інший за структурою і функціями вид діяльності. Це вимагає особливого співвідношення і відповідних спонукань: наявності пролонгованої мети, яка підпорядковує собі виникнення, усвідомлення і реалізацію поточних мотивів, пріоритет прогнозованих (на раціональному рівні) віддалених наслідків дій і вчинків над безпосередніми, навіть життєво значущими потребами і мотивами [2].

Отже, мотивація навчально-професійної діяльності може зумовити прагнення студента до максимальної реалізації життєвої стратегії. Якщо студент не може себе реалізувати в одній сфері діяльності, він це компенсує іншою, переключаючи всі свої сили на задоволення тих життєвих стратегій, які в змозі досягти.

Людина мотивована, запрограмована на постійну боротьбу за досягнення своїх життєвих стратегій з іншими людьми, які мають такі ж стратегії. У процесі навчальної діяльності ці стратегії у студентів мотивуються подібними навчально-професійними потребами, ціннісними орієнтаціями.

Принцип вибору цілі, принцип вибору шляху до цілі визначається типом особистої життєвої стратегії людини, тобто у людини є набір цілей і вона підсвідомо обирає саме ту, досягнення якої забезпечує максимальну реалізацію цієї цілі. Кожен студент ставить перед собою ціль, чого він хоче досягти, тобто в нього існує потреба. В нашому випадку ця потреба – реалізація життєвої стратегії, отже,

мотивація навчальної діяльності стосується його професійних, особистих досягнень, кола інтересів, які допомагають йому досягти запланованої мети.

Для того, щоб успішно втілити цю мету в студента має бути сформована позитивна мотивація навчально-професійної діяльності і чітке усвідомлення життєвої стратегії.

Висновки і перспективи. Отже, у психологічних дослідженнях звертається увага на такі чинники становлення життєвої стратегії особистості: ціннісні орієнтації, гендер, вік, сім'я, відповідальність, ставлення до оточення, мотивація навчання. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямку є детальніше вивчення особливостей мотивації навчально-професійної діяльності студентів, а саме того, як вона впливає на становлення життєвої стратегії у молоді.

Життєва стратегія є динамічною системою уявлень про цілі життєвого шляху і засоби їх реалізації в процесі життєвого становлення. Життєві стратегії відбивають певний рівень самосвідомості молоді і виступають способом реалізації її суб'єктності.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни /К.А.Абульханова-Славская. – М., 1991. – 268 с.
2. Асеев В.Г. Мотивация учебной деятельности и формирование личности /В.Г.Асеев. – М., 1976.
3. Васильева О.С. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека /О.С.Васильева, Е.А.Демченко // Вопросы психологии. – 2002. – № 4. – С. 74-85.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы /Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2002.– 512 с.
5. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: [Навчальний посібник] /Н.В.Ліфарєва. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А.Маслоу; [пер. с англ.]. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
7. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – 2-е изд. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.
8. Резник Т.Е. Жизненные стратегии личности /Т.Е.Резник, Ю.М.Резник// Социс. – 1995. – № 2. – С. 98-104.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии/С.Л. Рубинштейн. – М.: Мин. просвещ. РСФСР, 1946. – 704 с.
10. Созонтов А. Е. Основные жизненные стратегии российских студентов // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 2003. – № 3. – С. 16.

This article is devoted to describing the life strategy and the main factors of its formation, where the lead takes motivation and professional students. Life strategists to man through a view of the future realized and purposefully develop its potential in the present time because it is so important to learn motivational sphere of student's youth. Study of motivation is the identification of the real and the possible perspectives, its nearest development of each student. The motivation appears as a complex psychological unit which combines different the person's drives and expectations during the formation of the individual ways of the world through learning and productive renovation of common experiences in cognition and transforming the world.

Keywords: life strategy, student youth, factors of life strategies, motivation, student's motivation of professional learning.

Отримано: 12.02.2012 р.

УДК 159.943.2

Н.Г.Каньоса

Мотивація як внутрішній чинник розвитку професіоналізму особистості

У статті розглядається проблема дослідження понять “мотивація” і “мотив” як психологічної проблеми; аналізуються різні підходи у з'ясуванні співвідношення цих понять із діяльністю особистості, її поведінкою, потребами, цілями тощо. Аналіз наукових джерел, присвячених проблемі мотиваційної сфери особистості, дає підстави стверджувати, що недоцільно відривати динамічний аспект мотивації від змістового, оскільки вони існують у єдності та взаємозв'язку

Ключові слова: мотивація, мотиви поведінки, діяльність людини, свідоме ставлення, потреби.

В статье рассматривается проблема исследования понятий “мотивация” и “мотив” как психологической проблемы. Анализируются разные подходы в определении отношения этих понятий с деятельностью личности, её поведением, потребностями, целями и т. д.

Ключевые слова: мотивация, мотивы поведения, деятельность человека, сознательное отношение, потребности.

Проблема мотивації і мотивів поведінки та діяльності – одна з ключових у психології.